

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БИРКА Маріан Філаретович – доктор педагогічних наук, доцент кафедри математичного моделювання Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

Наукові інтереси: підготовка та професійний розвиток вчителів природничо-математичних дисциплін в умовах інформаційного суспільства, підготовка майбутніх вчителів інформатики та математики.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BYRKA Marian Filaretovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Department of mathematical modeling, Assistant Professor, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

Circle of research interests: preparation and professional development of teachers of natural and mathematical sciences in the information society, preparation of future teachers of informatics and mathematics.

*Дата надходження рукопису 12. 12. 2017 р.
Рецензент – д.п.н.професор В. А. Кушнір*

УДК 37.012

КУЧАЙ Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України
e-mail: kuchay@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЛІДЕРСТВА У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Особистісно орієнтований характер освітнього процесу свідчить про визнання унікальності кожної особистості, розвиток її потенційних можливостей, індивідуальних якостей. Ці завдання стимулюють пошук нових підходів до організації освітнього процесу. Вища школа має створити умови для підготовки конкурентоспроможного, ініціативного, відповідального, компетентного фахівця – лідера з активною життєвою позицією, фахівця, здатного приймати управлінські рішення у будь-яких сферах діяльності.

У навчальній діяльності формування лідерських якостей відбувається під час запровадження саме творчих, нестандартних, інноваційних методів навчання, які характеризуються низкою особливостей, серед яких можна виділити: суб'єктний характер взаємовідносин між студентами та викладачем на основах співробітництва; діалогічний, проблемний стиль викладання; демократичний стиль взаємовідносин; використання переважно групових форм організації освітнього процесу; використання проблемно-пошукових, дослідницьких методів навчання; створення ситуації успіху у навчанні, забезпечення психологічного комфорту; реалізація принципу селективності (вибору) у навчанні. Ці особливості створюють передумови для формування аналітичного, творчого мислення, мотивують до самовдосконалення, самореалізації,

розвитку особистісного потенціалу студентів, формуванню їхньої власної позиції та вміння обґрунтовувати і відстоювати свою думку, погляди, що у подальшому може стати підґрунтям для розвитку лідерських якостей. Інноваційні методи викладання забезпечують активність навчальної діяльності студентів, закладають основу для подальшого осмислення і розвитку фахових знань, застосування набутого досвіду на практиці [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Розвиток особистісних якостей лідера досліджували Т. Бендас, Н. Большунова, К. Джонсон, Ф. Ільєсов, В. Коритло, Д. Крюгер, А. І. Полонський, М. Рожков, Сосланд, С. Сміт, О. Уманський та ін.

Метою статті є розгляд теоретичних основ лідерства у вихованні особистості студента у теорії та практиці ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Найвищою цінністю у сучасному світі є, безперечно, людина, її права і свободи, а тому вихід із рамок прогресу, кризи техногенної цивілізації варто шукати не поза людиною, а в ній самій, у її розвитку і вдосконаленні. У ВНЗ створюються органи студентського самоврядування, які сприяють гармонійному розвитку особистості студента, формуванню у нього навичок майбутнього організатора, керівника. Активність студентства яскраво проявляється через структуру органів

студентського самоврядування у вищій школі. Саме ця форма самореалізації студентських ініціатив, які мають певні цілі, завдання та визначені пріоритетні напрямки роботи, дає можливість молоді не мовчати про проблеми, які її турбують, а відкрито, на повну силу говорити про це, відстоювати свої права та інтереси [2].

Важливою, у контексті обґрунтування методологічних засад формування лідерських якостей студентів є теорія мотивації Є. Ільїна. Ключовий аспект цієї теорії полягає в тому, що педагог не може формувати мотивацію до лідерства студентів без їхньої участі як суб'єктів цього процесу. Мотивація також може зумовлюватись зовнішніми другосигнальними стимулами. Під зовнішньоорганізованою мотивацією ми розуміємо вплив на процес мотивації суб'єкта А (студент) з боку суб'єкта Б (наставник або групи інших осіб чи ЗМІ). Однак у процесі виховання формувати мотиви ззовні не можна, а треба тільки сприяти цьому процесу. Мотив до лідерства – це складне психологічне утворення, що повинен побудувати сам студент. У процесі виховання і соціалізації його особистості формується той будівельний матеріал, який подальшому буде використовуватись для мотивації тієї чи іншої дії чи вчинку. Цим матеріалом є такі особистісні утворення як інтереси і нахили, моральні принципи, установки і самооцінка. Отже, ззовні формуються мотиватори. Ці впливи можуть бути у вигляді прохання вимоги поради, навчання чи набувати характеру інформування, інструктування, стимулювання чи заборони [3].

Лідерство розглядається як унікальне явище, що може бути втілене шляхом домінування однієї особи над іншими, а як загальнодоступний стан максимальної творчої, професійної самореалізації людини, з позицій ведучого фахівця в обраній галузі або провідного організатора виробничих чи невиробничих процесів. Така самореалізація буде визнаною та оціненою оточенням не за емоційними критеріями (симпатія-антипатія), а за мірою внеску людини у соціально-значиму предметно-практичну діяльність. Тому розгортання лідерського потенціалу, формування відповідних якостей може відбутись шляхом включення студента у різні види діяльності та соціально-значимі відносини (лідерство як міжособистісна взаємодія). Лідерство має соціально детерміновану природу, лідерами не народжуються, ними стають. Цей розвиток буде ефективним за умови створення системи формування лідерських якостей студентів, врахування їхніх вікових та індивідуальних

особливостей, коли забезпечується ставлення до вихованця як найвищої цінності й активного учасника навчально-виховного процесу (суб'єкт-суб'єктні відносини), який на різних етапах становлення в якості лідера повинен досягати граничного максимуму «акме» у своєму розвитку.

Виховання лідерських якостей студентів насамперед повинно базуватися на засадах діяльнісного підходу (А. Петровський, С. Рубінштейн), бо в умовах виробничих та невиробничих ситуацій оцінку своїм фахівцям члени організацій, підприємств чи установ, малих або великих колективів АПК будуть давати з урахуванням міри внеску в задану предметно-практичну діяльність. Вибір, який роблять члени групи на користь тієї чи іншої особи, є не лише емоційним, а й свідомим і враховує відношення потенційного лідера до об'єкту роботи. Розкриття, виховання і самовиховання студентами лідерських якостей відбувається в діяльності (участь у навчальній трудовій, спортивній художній та іншій діяльності і самодіяльності). Включаючись у діяльність, студент переходить у позицію суб'єкта виховання. Лідер по суті є суб'єктом групових відносин, і діяльність наставника, який опікує і спрямовує процес розкриття його лідерських якостей, вимагає як від першого, так і від другого діяльності (від педагога – супроводу, від студента – прояву творчості в діяльності) і рефлексії щодо цієї діяльності [3].

Студент як суб'єкт у процесі формування і самовиховання лідерських якостей: скеровує свою пізнавальну активність на осягнення сутності феномена лідерства, специфіки його прояву у соціально-професійних відносинах; розкриває причинно-наслідкові зв'язки, які існують між особистісними якостями суб'єктів діяльності і досягненням ними першості, ведучих позицій в обраній сфері; включається у діяльність з позиції лідера, у процесі чого самостворює себе як фахівця з необхідним набором якостей; здійснює самоаналіз, самооцінку, самокорекцію і самовдосконалення власних лідерських якостей. Функція направляючого у суб'єкт-суб'єктних відносинах відводиться неперевіреним педагогічній практиці і наставнику. Педагог забезпечує супровід процесу формування лідерських якостей студентів [3].

Основними видами діяльності, які спрямовані на формування лідерських якостей в освітньому просторі, є: 1) навчальна діяльність (індивідуальна, групова, Науковий вісник

Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки 114 колективна); 2) виховна діяльність (участь у тренінгах, конкурсах, змаганнях); 3) дослідницько-пошукова діяльність (участь у конференціях, проєктах, програмах); 4) проєктивна діяльність (розробка та захист індивідуальних і колективних проєктів, творчих справ); 5) громадська діяльність (участь у роботі органів учнівського самоврядування та громадських молодіжних організацій, учнівських творчих клубів, наукових товариств, асоціацій); 6) представницька діяльність (уміння ефективно презентувати себе, групу однолітків, освітній заклад, молодіжну громадську організацію) [4].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. З метою виявлення студентів із необхідними лідерськими якостями науково-педагогічним працівникам університету доцільно пропонувати студентам цілу низку завдань, питань тощо, які б спонукали студентів до самостійного дослідження, відшукування потрібного матеріалу, вивчення спеціальної літератури, мобілізували творчу уяву, кмітливість. Велику увагу необхідно приділяти позааудиторній роботі, проведенню конференцій та диспутів, олімпіад, спортивних змагань та ін., де в різних умовах у студентів розкриваються якості лідера. Отже, одне із завдань сучасного науково-педагогічного працівника вищої школи полягає у необхідності виховувати творчу особистість, а це, у свою чергу, потребує особливої уваги до виявлення та висунення лідерів навчально-виховного процесу [5].

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

- 1.Бабенко О. М. Розвиток лідерських якостей особистості за рахунок участі в органах студентського самоврядування вищого навчального закладу // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – 2011. – № 4 (49). – С. 289–293.
- 2.Кайдалова Л., Щокіна Н., Альохіна Н. Формування лідерських якостей студентів на основі інноваційних методів навчання // Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal). – 2016. – Pedagogika № 7. – С. 34–37.
- 3.Кравченко І. Роль лідера студентської групи у навчально виховному процесі вищої школи – Електронний ресурс. – [Режим доступу]: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2353/1/Kravchen.pdf>
- 4.Сопівник Р. В. Методологічні засади виховання лідерських якостей майбутніх фахівців

агропромислового комплексу. – Наукові записки. Серія: Педагогіка. – № 4. – Київ, 2012. – С. 32–37.

5.Сушик Н. Теоретичні основи формування лідерських якостей учнівської молоді // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. – 2013. – № 7. – С. 110–115.

REFERENCES

- 1.Babenko O. M. (2011). *Rozvytok liders'kykh yakostey osobystosti za rakhunok uchasti v orhanakh student-s'koho samovryaduvannya vyshchoho navchal'noho zakladu*. [Development of leadership qualities of the person due to participation in the bodies of student self-government of a higher educational institution]. Scientific herald of Poltava University of Economics and Trade. No. 4 (49).
- 2.Kaidalova L., Shchikina N., Alekhina N. (2016). *Formuvannya liders'kykh yakostey studentiv na osnovi innovatsiynykh metodiv navchannya*. [Formation of leadership qualities of students on the basis of innovative teaching methods]. Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe (East European Scientific Journal).
- 3.Kravchenko I. *Rol' lidera student-s'koyi hrupy u navchal'no-vykhovnomu protsesi vyshchoyi shkoly*. [The role of the leader of the student group in the educational process of the higher school]. – Electronic resource. – [Access Mode]: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/2353/1/Kravchen.pdf>.
4. Sopodnik, R. V. (2012). *Etodolohichni zasady vykhovannya liders'kykh yakostey maybutnikh fakhivtsiv ahropromyslovoho kompleksu*. [Methodological principles of education of leadership qualities of future specialists of agro-industrial complex]. Kuiv.
- 5.Sushik, N. (2013). *Teoretychni osnovy formuvannya liders'kykh yakostey uchniv's'koyi molodi*. [Theoretical Foundations of Formation of Leadership Qualities of Student Youth]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУЧАЙ Олександр Володимирович – доктор педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки Національного університету біоресурсів і природокористування України.

Наукові інтереси: виховання лідерських якостей студентів.

INFORMATIONS ABOUT THE AUTHOR

KUCHAI Oleksandr Volodymyrovych – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Pedagogy National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine.

Circle of research interests: education of leadership qualities of students.

Дата надходження рукопису 10. 12. 2017 р.
Рецензент – д.п.н. професор В. В. Радул

УДК 378. 937. 378.14

ЛУКАШОВА Ніна Іванівна –
доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри хімії
Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя
e-mail: lukashova44@ukr.net

ПЕДАГОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНОГО ВЧИТЕЛЯ ХІМІЇ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сучасному етапі, коли в умовах змін методології шкільної хімічної освіти компетентнісний підхід визнано концептуальним орієнтиром для всіх рівнів навчання, значно зростають вимоги до підготовки у ВНЗ творчого вчителя, здатного в процесі своєї професійної діяльності до вироблення власних методичних підходів в організації навчального процесу, спрямованих на розвиток інтелекту школяра. Важливо створювати умови для того, щоб учні в процесі навчальної діяльності ставали першовідкривачами і пошукачами істини. Зокрема, під час поглибленого вивчення хімії у старшій профільній школі достатньо значущими стають проблемний підхід до розкриття змісту хімії як навчального предмета, що на основі пошукової навчально-пізнавальної діяльності школярів сприяє розвитку їхніх дослідницьких умінь та формування практичних умінь, які дають учням можливість певною мірою оволодіти методами наукового дослідження.

Оскільки в професійній діяльності вчителя хімії важливою виступає науково-дослідна складова, все більшого значення під час вивчення фахової методики набувають пошуки нових шляхів організації співпраці викладача і студентів, які орієнтовані на пошуковий, дослідницький підхід, що забезпечує формування важливих у структурі професійно-методичної компетентності вчителя хімії дослідницьких умінь і навичок.

Р. Вернидуб наголошує, що дослідницький підхід у навчанні визначається як спосіб організації освітнього процесу, що передбачає активну, самостійну діяльність студентів з опанування дослідницьких умінь і навичок та здобуття на цій основі нових для них знань [2].

Наші дослідження засвідчили, що у формуванні в майбутніх учителів хімії готовності до навчання учнів дослідницьких умінь і навичок, визначальну роль відіграє оволодіння студентами принципами проблемного навчання. В той самий час спостереження за їхньою діяльністю в процесі вивчення фахової методики та проходження педагогічної практики в школі

переконують, що майбутні фахівці недостатньо використовують проблемне навчання на уроках хімії.

Тому актуальною залишається підготовка студентів-хіміків до використання в майбутній професійній діяльності проблемності як важливого структурного елемента розвивального навчання, коли створюються оптимальні умови для розвитку творчих можливостей учнів, їхньої самостійності та пізнавальної активності в процесі навчання хімії.

На етапі пошукового експерименту нами виявлено, що *професійно-методична компетентність* майбутнього вчителя хімії залежить, насамперед, від ступеня сформованості у студентів *умінь здійснювати педагогічне проектування навчального процесу з хімії*, важливою складовою якого є й проблемне навчання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема проектувальної діяльності у сфері навчання вивчалась багатьма науковцями, зокрема й такими як З. Абасов, В. Беспалько, В. Гузєєв, О. Пехота, Є. Полат, Г. Селевко, С. Сисоєва та інші. Дослідники обґрунтовують науково-теоретичні засади, загальні принципи проектної діяльності, розробляють понятійний апарат тощо. Проектна технологія навчання розглядається і в працях методистів-хіміків, де висвітлюються питання застосування методу проектів у навчанні хімії в загальноосвітніх та вищих навчальних закладах [3; 6]. Так А. Грабовий обґрунтував використання педагогічного проектування в експериментально-методичній підготовці майбутніх учителів хімії [3]. Проте залучення педагогічного проектування у процес оволодіння студентами принципами проблемного навчання хімії ще не знайшло достатнього відображення в наукових дослідженнях з фахової методики.

Мета статті полягає в дослідженні педагогічного проектування як важливого засобу опанування студентами принципами проблемного навчання хімії в контексті формування дослідницької компетентності майбутніх фахівців.